

Ahmed Mehmedović, UPRAVLJANJE VAKUFIMA U BIH 1847-2017., Vakufska direkcija IZ u BiH i El-Kalem, Sarajevo, 2017., 280 str.

Pisanje o svjetovnim, duhovnim, obrazovno-kulturnim institucijama s pravom izaziva pažnju šire naučne javnosti i čitalačke publike. Upoznavanje o značaju i ulozi koje jedna ili više institucija imaju u historijskom razvoju društva i životu pojedinca, zajednice, države je i pisanje o vremenu u kome one postoje. Jedna od takvih institucija koja je imala i ima veliki značaj, kako za pripadnike islama, tako i za širu društvenu zajednicu je *vakuf*. Na ovu temu piše se u svim sredinama gdje su vakufi prisutni. Vakuf i njegova društvena uloga predmet je interesovanja i u sredinama u kojima ova institucija nikada nije postojala. Razlog za to je u univerzalnoj ulozi vakufa.

U zemljama jugoistočne Evrope, pa time i Bosni i Hercegovini, *vakuf* s pravom zauzima značajno mjesto kako u historiji, tako i u savremenom dobu. Poslije izvjesne stagnacije iz objektivnih i subjektivnih razloga, uloga i mjesto vakufa kao da ponovo doživljava renesansu. To ne iznenađuje jer vakuf sadrži sve što je plemenito na svim poljima ljudske djelatnosti. O vakufu, njegovom značaju i ulozi do sada je s teološkog, historijskog, pravnog, društvenog, privrednog, te obrazovno-kulturnog života pisalo više kompetentnih autora. Za one koji manje znaju, *vakuf* je davanje imovine oporukom za vjerske potrebe ili potrebe javnih dobara. Ime je nastalo od arapske riječi *waqf* ili *habs* u značenju „spriječiti“, „zadržati“ U islamskoj pravnoj terminologiji vakuf znači prvenstveno, „zaštititi stvar“, „spriječiti je da postane vlasništvo treće osobe (*tamlik*).“

Knjiga *Upravljanje vakufima u BiH 1847-2017* napisana je na ukupno 280 stranica. Sastoji se od dvije osnovne cjeline koje su podijeljene u više poglavlja i odjeljaka. Sa naslovom *Šta je vakuf i koja je njegova svrha?* autor ovog djela Ahmed Mehmedović tematski i hronološki piše općenito o vakufu i njegovoj ulozi u islamskom svijetu, sa posebnim osvrtom na prostore Bosne i Hercegovine. Zatim sa više naslova i podnaslova čitaoca upoznaje sa ovom institucijom, kao i činom uvakufljenja. U posebnim dijelovima: *Vakufnama i čin uvakufljenja*, *Podjela vakufa prema cilju zavještenja*, autor donosi osnovne podatke kako se vršilo uvakufljenje nepokretne i pokretne imovine, te kakva je podjela uvakufljenja sa podizanjem brojnih medresa, mekteba, hanikaha, visokih učilišta, tekija, musafirhana, bezistana i drugih objekata sve do sahat-kula i muvekithana.

Tek poslije navedenog slijedi pisanje o vakufu u vrijeme osmanske uprave na tlu Bosne i Hercegovine pod naslovom *Vakufi u vrijeme osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini*. Od uspostavljanje sultanove vlasti na prostorima Bosne sredinom 15. stoljeća, a posebno kada dolazi do osnivanja Bosanskog (1463.), Hercegovinačkog (1470.) i Zvorničkog (1481.), te drugih sandžaka,

pa sve do uspostavljanja posebne osmanske pokrajine poznate pod imenom Bosanski ejalet (5. 09. 1580.) zajedno sa osmanskom upravom uspostavljaju se i vakufi u brojnim mjestima. Tokom 15. i 16. stoljeća nastaju na desetine i stotine vakufa. U narednom periodu u 17, 18. i 19. stoljeću do 1878. godine vakufi su prekrili cijelu teritoriju današnje Bosne i Hercegovine i dijelove susjednih zemalja koji su bili u sastavu Bosanskog ejaleta/vilajeta. Ahmed Mehmedović upozna je čitaoca o desetinama vakufa tokom 415 godina neposredne osmanske vladavine. Posebnu pažnju posvećuje istaknutijim vakifima. Takvih je 54 navedeno u knjizi. Oni su svojim vakufskim dobrima utjecali na razvoj postojećih i izgradnju potpuno novih gradova. Pored vakifa koji su bili iz svih društvenih slojeva, upozna je nas i sa vakufskim zadužbinama vakifa iz reda uleme. Po mome mišljenju, posebno su interesantni podaci koji se odnose na vakufe čiji vakifi su žene. Ovaj dio rada naslovljen je sa „Žene vakifi“. Takvih vakufa i njihovih vakifa u knjizi je ukupno navedeno 18. Autor se potrudio da nas upozna sa njihovim imenima i mjestima gdje su vakufi formirani. Uporedo sa tim doneseni su kratko i pregledno osnovni podaci o ženama vakifima, ko su, odakle su i šta su uvakufile. Time se razbijaju stereotipne predstave o ženama i njihovom položaju u osmanskom društvu, pa time i u osmanskoj Bosni. Njihov položaj i uloga u društvu bio je daleko povoljniji u odnosu na stereotipnu predstavu da su cio život provodile u „četiri zida.“

Trudeći se da donese što više informacija o vakufima i njihovom edikativno-obrazovnom značaj u dijelu knjige pod naslovom *Vakufljenje knjiga* donosi informaciju i o tome šta su sve pojedinci ili cijele porodice uvakufijavali. Pod naslovom *Neobični vakufi* autor piše i o zakladama koje su imale svoje specifičnosti. Za historičare je posebno važna informacija koju donosi Ahmed Mehmedović, na osnovu podataka iz sidžila, da je među vakifima bilo i nemuslimana. O tome piše jasno i konkretno. U sidžilu sarajevskog kadije br. 22 zapisana je vakufnama ćurčije Ivana, sina Neškova iz Franačke mahale u Sarajevu. On je 3. džumade-l-ahira 1192. (29.juna 1778.) napisao prvu vakufnamu, a kasnije je dopunio pred sarajevskim kadijom Sejjidom Muhammedom Lubbijem (Lubo). Kako autor navodi *stav islamskih pravnika je da nemusliman može uvakufiti svoja dobra samo za potrebe humanitarnih i socijalnih ustanova, ali ne za džamije i druge isključivo vjerske objekte*. Time negira tvrdnje nekih ranijih autora da nemusliman nije mogao biti vakif. Na donešenom primjeru to jasno pokazuje da može. Na 86. strani donosi i kopiju te vakufname.

Sadržaj mnogih vakufnama je slojevit i izuzetno interesantan ne samo za historičare, nego i sociologe, te naučnike iz drugih društvenih i humanističkih nauka. To se prije svega odnosi na one dijelove u kojima je izražena briga za siromašne. O tome više saznajemo u dijelu koji je naslovljen sa *Posebna briga vakufa za siromašne*. Ništa manje nisu korisni i podaci o ulozi vakufa

u privrednom životu sredine u kojima vakuf egzistira, kao i o funkciji vakufa u odbrani zemlje. Ovom segmentu vakufa autor s pravom posvećuje posebnu pažnju u dijelu studije pod naslovom *Vakufi u funkciji odbrane zemlje*. Ukazivanje na ovu ulogu vakufa otvara prostor za dalja naučna istraživanja gdje ćemo o ulozi vakufa u odbrani zemlje dobiti veliki broj odgovora na pitanja na koja dosadašnji radovi nisu dali puni odgovor. Sa naslovima *Zloupotreba vakufa, Koliko je bilo vakufa u Bosni i Hercegovini? i Centralizacija vakufa i prva vakufska tijela krajem osmanske uprav Mehmedović* završava pisanje o vakufima na tlu Bosne i Hercegovine tokom višestoljetne osmanske vlasti.

Držeći se tematskog i hronološkog pisanja na narednim stranicama knjige čitamo interesantne podatke o vakufima u BiH tokom austrougarske uprave, te u Kraljevini SHS, kako se službeno nazivala od 1. 12. 1918. do 6. 01. 1929. godine, a od tada Kraljevina Jugoslavije do aprila 1941. godine. Pisanje za navedeni period od 1878. do 1941. godine je popraćeno sa više naslova koji se odnose na određena historijska dešavanja, na mjesto i ulogu vakufa u navedenom periodu. Dalje kratko i pregledno piše o stanju i prilikama koje se odnose na vakufe u Bosni i Hercegovini tokom Drugog svjetskog rata i položaju vakufa u ustaškoj NDH. S pravom, daleko više informacija donosi u narednom vremenskom periodu do zadnje decenije 20. stoljeća u doba FNRJ i SFRJ. Nezaobilazno je pisanje i o rušenju džamija i svih drugih islamskih objekata tokom agresije od 1992. do 1995. godine. To je prikazano pod naslovom *Rušenje džamija i drugih islamskih objekata tokom agresije od 1992. do 1995. godine*. Iza toga slijedi poglavlje: *Vakufska direkcija od 1996. do 2016. godine*. Sa više naslova od stranice 92. do 178. vrlo detaljno i pregledno upoznajemo se sa svim vrstama rada i djelatnosti vakufske direkcije za navedeni vremenski period. Time su u potpunosti zaokružuju sve relevantne informacije ne samo o vakufima i njihovoj djelatnosti i ulozi, nego i o brojnim ličnostima koje su navedene i za koje su date osnovne informacije. Na kraju knjige g. Ahmed Mehmedović donosi spisak izvora i literature. Osim pisanog dijela, knjiga *Upravljanje vakufima u BiH 1847-2017*. obogaćena je sa više desetina slika sakralnih i profanih objekata, znamenitih ličnosti, te kopija vakufnama.

Gledajući u cjelini knjiga *Upravljanje vakufima u BiH 1847-2017*. predstavlja pregled vakufa kao institucije i posebno njegovog mjesta u višestoljetnoj historiji Bosne i Hercegovine. Autor nije slučajno naveo vrijeme od 1847. do 2017. godine. Iako o vakufima i vakifima piše od prvih godina njihovog nastanka u Bosni i Hercegovini od druge polovine 15. stoljeća, namjerno navodi 1847. godinu kada u Travnik iz Istanbula 4. maja 1847. godine dolazi Hasan Ševki efendija, činovnik sa zvanjem *upravitelj vakufa*. Sve do tada u Bosanskom ejaletu nije bilo posebne ličnosti sa dužnošću za nadzor nad svim vakufima. O tome u svojoj **Povijesti Bosne** piše Salih Sidki Hadžihuseinović – Mukkit. Punih 170 godina autor tematski i hronološki prati sudbinu vakufa

u Bosni i Hercegovini. Sa brojnim podacima upotpunjuje naša dosadašnja znanja o vakufu, i donosi nove koji svakog naučnog radnika i čitaoca obogaćuju.

Enes Pelidija